

Tillægsbemærkninger om det katolske Missionsforsøg 1623—24.

Af Bjørn Kornerup.

Til den foranstaaende — interessante og værdifulde — Afhandling af Professor Einar Molland om det jesuitiske Missionsforsøg 1623—24 har Forfatteren tilføjet en Exkurs om det vigtige Kildeskrift »Kort Extract og Relation«. Medens jeg i alt væsentligt kan slutte mig til den fremsatte Opfattelse med Hensyn til denne Kildes Tidsfæstelse og indre Ejendommeligheder, er der dog nogle Punkter, der forekommer mig at fortjene nærmere Under søgelse.

Det er beklageligt, at *Ludvig Helveg* har virket vildledende ved at opgive en urigtig Signatur (Ny kgl. Saml., 8°, 189) for det Haandskrift, han henviser til. Imidlertid er det lykkedes at finde frem til den Kilde, han sigter til, nemlig Ny kgl. Saml., 8°, 283, som iøvrigt er registreret i E. Gigas, Katalog over det store kgl. Bibliotheks Haandskrifter II, 23. Dette Manuskript, som vi vil betegne med *B*, er en Afskrift foretaget — som den karakteristiske Haandskrift viser — af den historisk saa stærkt interesserede Biskop Peder Hersleb. Afskriften maa senere være gaaet over til Herslebs Svigersøn og Efterfølger som Biskop, Kirkehistorikeren Ludvig Harboe, der paa Bagsiden har forsynet den med Paaskriften: »Relation om de Rommersk Catholskes Hensigt at indsnige sig i Dannemark«. Følgelig findes Haandskriftet ikke i det trykte Katalog over Peder Herslebs Bøger og Manuskripter (*Bibliotheca Herslebiana*, 1758), men formentlig nok i det tilsvarende over Harboes

Bibliotek¹. Herfra er det sandsynligvis gaaet direkte over i det Suhmske Bibliotek (MS., 8°, 78)².

Herslebs Afskrift (*B*) slutter med følgende Bemærkning: »saa wiit og iche længere gaar det udi det danske Cancellie Archiv liggende Mscript som og var uden haand og under-skrifft; og synis at være blot et udkast, saasom det hist og her var corrigeret, noget udstrøget, og in margine noget skrefvet, som og her er tilført«.

Anstiller man nu med dette Udgangspunkt nærmere Undersøgelser i de bevarede Dele af Danske Kancellis Arkiv, vil det vise sig, at man her under Indlæg til Registre og Tegnelser, 1624, finder den originale Beretning (*A*), der har dannet Forlæg for *B*. Den bærer samme omstændelige Titel som Afskrifterne og udgør 14½ Folioside Tekst, skrevet med en Skriverhaand. Den Karakteristik, som Hersleb har givet af Beretningen, er særdeles træffende. Det er ikke et litterært Haandskrift i speciel Forstand, men en Koncept til en officiel Redegørelse eller Beretning³.

Sammenligner man *B* og *C* (den af Fr. Münter ejede Tekst), viser det sig, at de Ejendommeligheder (»Afskriver-fejl«, kalder Professor Molland dem S. 352), som er karakteristiske for *C*, genfindes i *B*. Dette maa da sandsynligvis være Forlægget for *C*, og man kan sikkert afvise den Mulighed, at dette Haandskrift skulde stamme fra Georg Zoëga, der næppe under sit Ophold i Rom havde Mulighed for at skaffe sig en Afskrift.

Forøvrigt kan det bemærkes, at flere af de Steder, hvor Prof. Molland (S. 352, jvfr. S. 321) mener at kunne paa-

¹) Bibliotheca Harboiana III, 1784, Manuscripta in 4° Nr. 172: »Relation om de Catholske der ville nedsætte sig i Danmark«. Herfra stammer sikkert Misforstaaelsen af, at det skulde være Harboe, hvem Afskriften skyldes (saaledes hos Gigas, anf. Skrift II, 23).

²) Samtidigt Seddelkatalog, skrevet af E. C. Werlauff, i Det kgl. Bibliotek. Ogsaa her den i forrige Note omtalte Misforstaaelse.

³) I Betragtning af denne Kildes Vigtighed haaber jeg i et kommende Hefte af »Kirkehistoriske Samlinger« at kunne levere en Udgave heraf.

vise Fejlskrivninger i *C* af Afskriveren, næppe berettiger dertil. Det første Sted staar der nemlig: ». . . den Papistiske Religion . . . befordre; hvorudi *han* meget kan udrette . . .«, hvad der giver god Mening uden at ændre Verbet »udrette« til Passiv. I det andet anførte Sted er Konstruktionen vel lidt kortfattet, men dog vel ikke mere, end det var almindeligt forekommende i det 17. Aarhundredes Sprog (Stedet genfindes i samme Form ikke blot i *B*, men ogsaa i *A*. Der kan derfor ikke være Tale om en Skødesløshed hos Skriveren af *C*).

Lader man nu *B* og *C* helt ude af Betragtning som sene Tekster uden selvstændig Vidneværdi og henholder sig til *A*, bekræftes Prof. Mollands Formodning om, at Teksten er langt ældre end *C* (og end *B*). Derimod holder Antagelsen (S. 356) af, at to Marginaltilføjelser skyldes *C*'s Forlæg, ikke Stik. De findes nemlig begge i *A*.

Professor Mollands Opfattelse vedrørende det Hændelsesforløb, Tilkomsten af »Kort Extract« skyldes, ogsaa for saa vidt angaar den Rolle, som den katolske Dansemester *Jacques Freville* (Treville) har spillet, synes at have Sandsynligheden for sig. Det har da sin Interesse at gøre sig bekendt med et Forhør, afholdt den 18. Januar 1624 over denne Mand paa Kronborg i Overværelse af Kansler Christian Friis, »Hofmesteren« (Christen Thomesen Sehested) og Lensmanden det paagældende Sted, Jørgen Urne, den senere Rigsmarsk¹. Referatet af dette Forhør findes i Danske Kancelli, Indlæg til Registre og Tegnelser, 1624, og har næppe tidligere været benyttet. Det foreligger i to Skikkelser: *a*, det originale Referat paa et brækket Folioark, hvor Christian Friis med egen Haand paa den venstre

¹) Dette Forhør kan dog ikke efter Referatet at domme være identisk med det Forhør, som formentlig lidt senere er blevet afholdt over Freville, og som synes at have afspejlet sig i »Kort Extract« (jvfr. S. 334, 356). — Naar »Hofmesteren« nævnes som nærværende, kan det skyldes hans embedsmæssige Tilknytning til Christian (V), hos hvem Freville var Dansemester.

Halvdel har nedskrevet de Spørgsmaal, der skulde stilles, medens Frevilles Svar er tilføjet paa den højre Halvdel; *b*, en nærmere gennemarbejdet Redaktion af Protokolreferatet nedskrevet med en Skriverhaand. Desværre er begge Redaktioner blevet meget stærkt medtaget af Tidens Tand, idet et stort Stykke af Papiret er gaaet tabt. Ikke desto mindre skal det nedenfor forsøges at meddele et Aftryk af Forhørsreferatet, idet *b* lægges til Grund, men under stadig Jævnførelse med *a*, fra hvilket Supplementer er tilføjet i skarp Parentes.

Anno 1624 denn 18 Janvarii bleff Jacob Freiuile paa Croneborg aff Her Cancellor tillspurt om effterfølggende Punchter i Hoffmesterens och Jørgenn Wrnis Nervuerelse, huorpaa hand och suarede, som effterfølger.

1. Tillspurd is for.^{ne} Freiuile, om hand iche kiende en Persoenn wed Naffn Nicolaus von Dich¹.

Her till suarede for.^{ne} Freiuile sig well at haffue kientt same Persoenn, dog iche widere end aff hans Omgjengelse i Boldhusett.

2. Aff huad Religion same Persoen war, om hannom aldeelis inttet witterlig war, for huad Aar[sag] hand er her i Landet?

Suarede sig alldrig at haffue discoureret met [same] Dich derom, meden at hand alltiid haffde [holdt] hannom an for een Armenian eller een M[unch], for en Jesuuit haffde hand ingenn courag . . . haffde for.^{ne} Dich och beret sig att haff[fue] antiquiteter att presentere Kongl. May. och H. Cancell².

3. Om hand kiende enn Persoen wed [Naffn] [Jacob]

¹) Jvfr. S. 338: Nicolaus van Dijck, alias Janssens, formentlig den dominikanske Missionær Nicolaus Jansenius fra Antwerpen (Fr. Münter, *Den Danske Reformationshistorie* II, 654).

²) Jvfr. S. 331. — Victor Hermansen i »Antik-Cabinettet 1851«, 1951, S. 22 f. *a* tilføjer: »och hand var aff Seeland«.

Brouer¹, huem hand waar, och huad han[d haffde] i Landet att bestille?

Huortill for.^{ne} Freiuill suarede, at [hand] . . . siidenn haffde kientt same Persoen . . . i hans Omgiengellse udenn en Dag [och en Nat]. For.^{ne} Brouer waar kommen her ind [Kiøbmand]schab att driffue.

4. Om hand kiente den, som før[te det Breff fra] Infantin² till Kong. May.?

Suarede ney, hand iche kientte [den].

5. Om Freiuile wiste, att for.^{ne} P[ersoen waar en] Munch? Suarede ney, hand ey heller [att haffue talt] met hannom.

6. Om for.^{ne} Brouer nogle Gange i Hellsingør haffde holdet Misse?

Suarede, hand wed sinn Salighed det iche wiste.

7. Huo i same Misse haffde weret?

8. Huad for et hiemmeligt Correspondentz for.^{ne} Freiuile haffde holdet met same Brouer?

9. Huad Forslag det waar, hand haffde giffuet till same Brouer?³

Suarede, ingenn Forslag hannom att haffue giffuet, medenn alleniste en Gang met hannom at haffue discoureret om Printzenns Gifftermaall.

10. Huad Breffue hand haffde wexlet met for.^{ne} Brouer?

Hertill suarede Freiuill, att hand haffde schreffuit hannom till om Kongen aff Franchriige och iche noget om Religionen.

11. Huad Suar hand haffde faaet derpaa igienn?

12. Hvad Breffue for.^{ne} Freiuile haffde faaet fraa nuncio Papæ?

Suarede ingenn at haffue bekommet.

13. Om hand iche haffde loffuet for.^{ne} von Dich att betale for hannom i Losemente?

Suarede, at N. von Dich haffde schreffuet Claudi⁴ till,

¹) Jvfr. S. 336. Professor, Dr. theol. Jakob de Brower, fra Douay, Dominikanermissionær (Fr. Münster, anf. Skrift II, 654).

²) Om en lidt senere Korrespondance med Infantinden jvfr. S. 345 ff.

³) a tilføjer i Spørgsmaalet: de principe.

⁴) Fodermarsken Claudi, jvfr. S. 317.

att hand schulle betale for hannom, thij hans Coffert och Tøy war der.

14. Om hand haffde weret i same Dichs Misse?

Suarede huerchen att haffue weret i ens Misse eller andens.

15. Huad Religion for.^{ne} Freiuile war udaff?

Suarede sig att were catholicus.

16. Aff huad Aarsag hand iche for Her Cancellor haffde bekient sin Religion, der hand hannom en kort Tiid forledenn attspurde. Hand wiste well, att hand¹ iche interesserede war som privatus det at wiide?

17. Om hannom widere beuist er nogle catholicos her i Landet att were eller her ind at komme, och huad Forhaabning Pauen haffuer dette Werch att driffue?

Huortill Freiuile suarede och wed sin høyeste [Ed] benechtete sig at kiende nogle danske catholicum[!], meden Boldmesteren at were catholisch². Iche heller troede hand, Pauen andet att begiere her i Lande[t] end, at catholici motte haffue deris frij ex[cercia] her.

Endnu kan nævnes, at der til Belysning af Weisweilers Sag i Danske Kancellis Arkiv, anførte Sted, yderligere findes fire Aktstykker, der dog er uden større Betydning, nemlig 1) »Fortegnelse paa huis Breffue, Her Canceler fra Sigwartt Grubbe bleff tilschickett vdi Arnoldi Veisewilers Sag den 29. Aprilis Ao 1624« (er blot en Fortegnelse over de officielle Dokumenter (ialt 3) fra Retssagen i Malmø); 2) »Een kortt Fortegnelße paa Arnoldi Veiswilers begangne Forßeelßer och Mißgierninger« (i tre Redaktioner, om hans Tyveri, Falsknerier og Blodskam³, intet om Religionsanklager).

¹⁾ a viser, at Subjektet her er Kansleren Christian Friis.

²⁾ a har den mere drastiske Formulering af Svaret: »Fanden schall tage hanom, om hand kientte en Danske Catholic«.

³⁾ Om det sidste Punkt hedder det, at han mistænkes for at have bedrevet Blodskam med tvende Søstre, »huilcket och merckeligen bekrefftigis wed de wbluferdelige, wsømmelige, løßachtige och megit letferdige Missiver och Sendisbreffue, som findis dennem imellom at vere gangen«.